

YAVUZ SULTAN SELİM’İN ŞİİR ANLAYIŞI*

Beyza TERZİ**

ÖZET

Klâsik Türk Edebiyatı şâirleri; şiirlerini kaleme alırken din, tasavvuf, mitoloji, sosyal hayat, akli ve nakli ilimler gibi birçok kaynaktan faydalanır. Şâirler, bu kaynaklardan hareketle şâir tabiatlarının el verdiği ölçüde ve geleneğin onlara müsaade ettiği sınırlar dahilinde varlığı yorumlar. Bu yorum, yalnızca dış varlığa değil zaman zaman kendi tabiatlarına, şâirliklerine; şiire, belâğ söz ve ifadeye yönelik de olabilir. Bazı şâirler bunları divanlarının dibacelerinde, kaleme aldıkları muhtelif mensur eserlerde aktarırken bazıları da -Selîmî gibi- mesele hakkındaki görüşlerini yalnızca şiirleri vasıtasıyla söylemeyi tercih ederler. İşte bu çalışmada Yavuz Sultan Selîm’in Divan’ından ve ona ait olduğu düşünülen Türkçe şiirlerinden hareketle onun şiir (söz) ve şâir hakkındaki görüşleri aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Yavuz Sultan Selîm, Şiir, Şâir, Söz, Şiir Anlayışı.

Osmanlı Devleti’nin dokuzuncu padişahı Yavuz Sultan Selîm’in (1512-1520) sekiz yıllık kısa saltanatı esnasında öncelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki şehirlerde Osmanlı hâkimiyeti sağlanmış; ardından devletin sınırları Mısır’a kadar ilerlemiştir.¹ Mısır’ın Osmanlı topraklarına katılmasıyla birlikte İslam âlemi için çok önemli bir makam olan hilâfet de Osmanlı Devleti’ne geçmiş böylelikle Sultan Selîm, Osmanlı Devleti’nin ilk halifesi unvanını almıştır.²

Yavuz Sultan Selîm yalnızca askeri başarılarla yetinmeyen aynı zamanda ilmi ve edebi sahada da varlığını gösteren entelektüel bir padişahı. Elsine-i selâseye hakim olan Yavuz Sultan Selîm, Fars şiiriyle bilhassa

* Makalenin Geliş Tarihi: 17.10.2018 / Kabul Tarihi: 11.03.2019.

** Doktora öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Eski Türk Edebiyatı); lisans son sınıf öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü / beyzaterzi@yahoo.com.tr

¹ Feridun Emecen, “Mercidâbık Muharebesi”, *DİA*, İstanbul 2004, XXIX, 175.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1975, II, 292.

ilgilenmiş ve Farsça bir divan tertip etmiştir. Şiirlerindeki fesahat ve başarıyla Sahbân (öl.1.yy sonları/8.yy başları) ve Selmân (öl. 36/656)'a muadil tutulmuş, belagatli şiirleri fuzela ve bülegâ arasında makbul ve muteber sıfatlarıyla anılmış, Acem bilginleri onun şiirlerinden dâimâ övgüyle bahsetmiştir.³ “Şâir Sultan Selîm üzerinde büyük İran şâirlerinden Hâfız (öl. M.1390), Sa'dî (öl. M.1291), Selmân (öl.778/1376) ve Câmii (öl.898/1492)'nin çok tesirleri görülür.”⁴

Yavuz Sultan Selîm'in Türkçe şiirleri ve Türkçe bir divanı olup olmadığı hususunda muhtelif görüşler bulunmaktadır. Bazı tezkireciler hiç Türkçe şiir söylemediğini kaydetmiş bazıları konu hakkında çekimser kalmış bazıları da kesin olarak bu şiirlerin varlığından haber vermiştir. Aynı durum Cumhuriyet devri ve sonrası araştırmacıları arasında da devam etmiştir.⁵ Konu hakkında yapılan *Yavuz Sultan Selîm'in Türkçe Şiirleri*⁶ adlı en son çalışma meseleye dair Türkçe kaynakların değerlendirilmesiyle başlar.⁷ Sonrasında *Yavuz'a ait olan şiirler*, *Yavuz'a aidiyeti kuvvetle muhtemel olan şiirler* ve *Yavuz'a aidiyeti şüpheli olan şiirler* olarak üç ana başlığa ayrılır.

Sultan Selîm'in mürettep tek eseri Farsça şiirlerinin bulunduğu *Divan*'ıdır. Türkiye kütüphanelerinde 18 yazma nüshası bulunmaktadır.⁸ Divan, ilk olarak 1306 (M. 1888/ 1889) yılında Hüseyin Hüsnü tarafından *Divân-ı Yavuz Sultan Selîm* adıyla İstanbul'da neşrolunmuştur. Hüseyin Hüsnü'nün kısa girişinin ardından; sırasıyla 2 münâcât, 1 na'at-ı nebevî, 102 gazel ve 1 na'at-ı nebevî'yi ihtiva eder.⁹ Divan 1904 senesinde Alman

³ Rıdvan Canım, *Latîfi Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Ankara 2000, 150.

⁴ Ali Nihad Tarlan, *Yavuz Sultan Selîm Divanı*, İstanbul 1946, 4.

⁵ Konuyla ilgili bir öğretim üyeliği tezi mevcuttur. Çalışmada muhtelif mecmualarda ve nazire mecmualarında geçip Yavuz'a ait olduğu düşünülen Türkçe şiirler derlenmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Hüsrev Subaşı, *Yavuz Sultan Selîm'in Türkçe Şiirleri ve Bunlara Yapılan Nazireler*, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi, İstanbul 1982.

⁶ Ahmet Kartal, Mehmet Mahur Tulum (haz.), *Mertol Tulum Kitabı*, Sivrihisar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2017, 484-547.

⁷ Tekrara düşmemek adına çalışmada bunlara yer verilmeyecektir.

⁸ Detaylı bilgi için bkz. Seda Aydın, *Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selîm Divânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme (s. 180- 360)*, İ.Ü. SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

⁹ Hüseyin Hüsnü, *Divân-ı Yavuz Sultân Selîm*, İstanbul 1306.

imparatoru II. Wilhelm'in emriyle Berlin'de ikinci kez basılmıştır. Paul Horn tarafından yedi nüsha karşılaştırılarak meydana getirilen bu nüsha da sırasıyla 1 tevhid, 1 na'at, 1 tevhid, 1 na'at, 298 gazel ve 2 kasideyi içerir.¹⁰

Bu çalışmada Farsça şiirler için Yavuz Sultan Selim Divanı -Divân-ı Selimî¹¹ adlı eserden, Türkçe şiirler için ise yukarıda bahsi geçen çalışmadan¹² istifade edilmiştir. Farsça divandaki şiirlerin tercümesi tarafımızca yapılmış ihtiyaç duyulan noktalarda *Yavuz Sultan Selim Divanı*¹³ adlı çalışmadan ve *Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selim Dîvânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme*¹⁴ adlı tezlerden yararlanılmıştır. Farsça beyitler Türkçeye aktarılırken Türkçenin ses yapısına uygun yazım esas alınmıştır. Farsça konum ekleri (be-, ber-, der-, ez-, râ-, zi-) eklendikleri isimlerden kısa çizgi ile ayrılmış; konum eklerinden “-râ” eki; tahsis edatı göreviyle kullanıldığı yerlerde görev farkını göstermek amacıyla eklendiği isme bitişik yazılmıştır. Emir kipi göreviyle yahut anlamı pekiştirip güzelleştirmek amacıyla fiile eklenen *be-* sesi ise *bi-* şeklinde fiille bitişik yazılmıştır. Çoğul ekleri eklendikleri kelimeye bitişik yazılırken; eklendikleri ismi olumsuz yapan *bî-* ve *nâ-* ekleri ayrı yazılmıştır. Beyitlerde veznin ihtiyaç duyduğu yerlerde Türkçede olduğu gibi ilk kelimedeki sesli düşürülerek yerine kesme işareti konmuştur. Yine bazı yerlerde vezin gereği ikinci kelimedeki sesli düşürülmüştür.

¹⁰ Sultan Selim, *Divân-ı Belâgat-unvân-ı Sultân Selim Hân-ı Evvel*, Haz. Paul Horn, Matba'a-i Devleti, Berlin 1904.

¹¹ Divan'ın Berlin nüshasının tıpkıbasımı olan bu eser 2016 yılında Kayseri Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Bkz. *Yavuz Sultan Selim Divanı -Divân-ı Selimî-*, İstanbul 2016.

¹² Bahsi geçen çalışmanın “Yavuz'a aidiyeti şüpheli olan şiirler” başlığında konumuzla ilgili “Söylemek kasd itdügümce yâre derd-i hasretim/ Ağlamak tutar beni güftâra kalmaz kudretim” tekrarlı bir müseddes, iki ayrı gazelden üç farklı beyit, bir müfred, iki bendi söz ile alakalı olan bir müstezâd bulunmakatadır. Yavuz'a aidiyeti şüpheli olan bu şiirleri kesinleşmemiş veri olması sebebiyle burada değerlendirmiyoruz. Bkz. *Mertol Tulum Kitabı*, 484-547.

¹³ Ali Nihad Tarlan, *Yavuz Sultan Selim Divanı*, İstanbul 1946.

¹⁴ Beyza Terzi, *Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selim Dîvânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme (s. I- 180)*, İ.Ü. SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

Seda Aydın, *Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selim Dîvânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme (s. 180- 360)*, İ.Ü. SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

Çalışmada yalnızca şiir, şâir, nazım gibi sözcükler esas alınmamış; güftâr, sühan, söz, laf gibi istiare yoluyla belîğ sözden bahseden ifadeler de incelenmiştir. Bunlardan doğrudan doğruya diyalog niteliğinde olup şiir üzerinden okunamayacak ibarelere yer verilmemiştir. Sözden maksat şâirin sözüdür.

Şiir ve Şâire İlgisi

Sultan Selîm'in hayatına bakıldığında onun şiir ve şâire verdiği kıymet açıkça görülebilir. Kendisinin de şâir olup Selimî mahlasıyla şiirler yazması, daha Trabzon'da şehzade iken etrafına pek çok şâiri toplaması, padişah olduktan sonra da şiir meclislerine ve şâirlere önem vererek kendisine eser sunanları ödüllendirmesi, çıktığı seferlerde beraberinde şâirleri de götürmesi bu kıymeti göstermesi bakımından önemlidir.

Yavuz'un muhitinde bulunan şâirler şunlardır: *Âhî, Fehmî, Güvâhî, Halîmî Çelebi, Hayâlî (Abdülvehhab) Çelebi, İshak Çelebi, Kemâlpaşa-zâde, Lâmi'î, Mu'amma'yî, Muhammed Kazvinî, Müeyyed-zâde, Nihâlî Cafer Çelebi, Pir Mehmed Paşa (Remzi), Revânî, Sagârî, Sücûdî, Şâh Kasım, Şehîdî Acem Kasım, Şemsî, Şevkî, Şükrî, Tali'î, Tacî-zâde Cafer Çelebi, Üsküplü İshak Çelebi, Zâtî ve Zeynel Paşa*.¹⁵ Bunlardan *Müeyyed-zâde, Kemâlpaşa-zâde, Tacî-zâde Cafer Çelebi* aynı zamanda ilimle de meşgul olan hatta daha çok ilmi sahada ön plana çıkan şâirlerdi. Yine *Kemâlpaşa-zâde, Revânî, Halîmî, Sücûdî, Tali'î, Güvâhî, Fehmî, Nihâlî* gibi şâirler; seferleri esnasında daima Yavuz'un beraberinde olan isimlerdir.¹⁶

Söz Üzerine Düşünceleri

Sözün önemini vurgulayan Selîmî, "ol dedi, oldu"¹⁷ ayetine gönderme yaparak Allah'ın, cevheri bir süre gayb aleminde gizli tuttuğunu sonrasında söz söyleyerek (ol) hazinesini açık ettiğini anlatır. Nihan olan definenin ayan olması bir söz ile olmuştur. Ayet-i kerimeye yapılan örtülü gönderme

¹⁵ Halûk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul 1996, 60-80.

¹⁶ Halûk İpekten, *a.g.e.*, s. 61.

¹⁷ Kur'an-ı Kerîm 3/59.

sözün; yaratılıştaki konumunu tanımlar niteliktedir. Şâirin bu göndermesi, onun söze bakış ölçütünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Der-dür̄c-i gayb gevher-i hod dâştî nihân
Âhir be-harf bâz nümûdî defîne-râ¹⁸

Gayb hokkasında kendi cevherini gizlemiştin. Sonra sözle hazineyi yeniden gösterdin.

Aynı gazelin devamında şâir kendisine, ay gibi parlayan inciye (sözü) bulmak için gemiyi düşünce denizine sürmek gerektiğini hatırlatır. Söz sıradan bir şey değil incidir; fakat o sözün inci kıymetinde olabilmesi için fikir temelli olması gerekir.

Ez-behr-i dürr ki hemçü meh ârî be-keff Selîm
Şebhâ be-bahr-i fikr revân kün seffîne-râ¹⁹

Selîm, ay gibi inciye ele geçirmek için gemiyi geceleri düşünce denizine sür.

Selîmî; kendine *aşktan gayrı hiçbir şeyi himaye etme* diyerek nasihatte bulunur çünkü dünyayı zaptetmek için lisan kılıcı (söz) yeterlidir. Bu kılıcı keskinleştiren aşktır; hâliyle muhafaza edilmesi gerekir. Beyit aynı zamanda Selîmî'nin hükümdar yönünü de hatırlatır. Sözleri cihana yayılsın isteyen padişah-şâir bunu yaparken dil kılıcıyla (yazdıklarıyla) cihanı zaptetmek gibi bir hayali kullanır.

Ey Selîmî be-cüz ez-^c aşk himâyet me'tleb
Tâ bigîrîm cihân tîg-i zebân mâ-râ bes²⁰

Ey Selîmî! Aşktan başka hiçbir şeyi korumaya çalışma çünkü dil kılıcı (aşk vesilesiyle yazılanlar) dünyayı zapt etmek için bize yeter.

Selîmî'nin doğrudan doğruya sühan, lisan, nazm, şi'r, şâir, söz, kalem gibi sözle ilgili anlamları içerebilecek sözcüklerle rediflenmiş bir şiiri yoktur. Bu konular üzerine söylemek istediklerini şiirlerinin içerisinde söylemiştir. “-mâ” redifli yek-âhenk gazelinde altı beyit boyunca doğrudan yahut

¹⁸ *Yavuz Sultan Selim Divanı -Divân-ı Selimî-*, İstanbul 2016. G 27/6, s. 18.

¹⁹ G 27/7 s. 18.

²⁰ G 166/8 s. 70.

dolaylı olarak “varlık” üzerine olan fikirlerini nazma çeken şâir, makta’ beytinde kendisine seslenerek varlık tahtında eline geçen tek şeyin sözleri (şiiirleri) olduğunu söyler. Bu sebeple söz üzerine çok çalışmak gerektiğini anlatır; zira şâirin bütün sermayesi sözdür.

Ey Selîmî be-sühan kûş ki ber-taht-ı vücûd
Güft ü güyest der-âfâk hemîn hâsıl-ı mâ²¹

Ey Selîmî, söz üzerine çalış çünkü varlık tahtında elimize geçen şey ancak sözdür.

Şiirin Niteliği

Selîmî, *Divan*’ında kendi şiirinin vasıflarını tanımlarken bunu çoğu zaman sevgiliyle olan münasebeti üzerinden yapmıştır. Sükût’u inciye benzeterek susmanın esasında çok güzel bir haslet olduğunu söyleyen Selîmî, kendisinde bu özelliğin bulunmadığını çünkü aşkın hararetine sahip olduğunu anlatır. Söz söyleme sebebi olarak sevgilinin aşkının sıcaklığını gösterir.

Bes hûb büved gevher-i hāmûş velîkin
Eger büved ez-germî-yi âşket sühan-ı men²²

Eğer benim sözüm senin aşkının hararetinden olmasaydı sessizlik incisi elbette güzel olurdu.

Onun şiirleri hüznüldür. Okunduğunda meclistikilere dert verir çünkü dinleyenler onun bir keman kaşlının aşkı uğruna can verdiğini bilirler.

Berây-ı nâvek-i ebrû-kemânî ke’z vefâ cân dād
Be-meclishâ zi-eş’âr-i Selîmî derd mîbâred²³

Bir keman kaşlının oku için can verdiğinden dolayı Selîmî’nin şiirlerinden meclislere dert saçılır.

²¹ G 32/7 s. 21.

²² G 258/5 s.107. Vezin aksamaktadır.

²³ G 87/7 s. 42.

Yazdıklarının âleme bir armağan değerinde olduğunu söyleyen şâir; bunun sebebini yine sevgilinin dudaklarına bağlar. Sevgilinin la'l dudaklarını yâd ederek ölürse gam yemeyeceğini en nihayetinde dünyaya kendinden bir armağan kalmış olacağını anlatır. Bu armağan sevgilinin dudaklarını anlatan sözleridir. Hem sevgiliye ait olması hem la'le benzemesi dolayısıyla da kıymetlidir.

Selîmî ger be-yâd-ı la' l-i ü mürdem bedîn şâdem
Ki bârî yâdigârî der-cihân güftâr şüd ez-men²⁴

Ey Selîm! Eğer onun dudaklarını anarak ölürsem mutlu olurum çünkü dünyaya benden hatıra olarak söz kalmış olur.

Şiirlerinin sihirli olduğunu söyleyen şâir, bu yolla güneşe ve aya benzeyen güzelleri avladığından bahseder. Yani onun sözleri dinleyenlerde karşı konulamaz bir tesir bırakacak kadar kuvvetlidir. Sürekli hareket hâlinde olan ay ve güneşi bile sözleriyle avlar.

Sayd kerdîm be-efsûn-ı sühan hûbân-râ
Tâ bidânend meh u mihr perî-h'âni-i mâ²⁵

Ay ve güneş bizim büyücülüğümüzü bilsinler diye söz büyüleriyle güzelleri avladık.

Aşk şiirinde yanma hâli olması gerektiğini söyleyen şâir, bu hâl olmaksızın yazılan şiirlerin iki yüz tane yeni ve ince manaya sahip olsalar bile bir habbeye değmeyeceğini anlatır. Yalnızca muhatabının gönlünü yakabilen aşk sözleri kıymetlidir aksi takdirde aşktan bahsin bir anlamı yoktur.

Hâlet-i sūz taleb der-sühan-ı aşk Selîm
Ki neyerzed be-yekî habbe dü sad ma' na-yı hâs²⁶

(Ey) Selîm, aşk sözünde yanma hâlini iste; yoksa iki yüz özgün mananın bir zerre kıymeti yoktur.

²⁴ G 256/5 s.106.

²⁵ G 33/6 s. 21.

²⁶ G 180/5 s.76.

Zaten kendi de nerede aşk ehlinde birinin yazdıklarını görse bahaneyle ah u feryâd etmeye başlar.

Be-her kucā hattī ez-ehl-i ‘ aşk dīdem men
Behāne yāftem vāhhā keşīdem men²⁷

Nerede aşk ehlinde yazılmış bir yazı gördüysem onu bahane ederek feryâd ettim.

Şiir ve Sevgili

Selîmî, şiir söyleme sebebini sevgili üzerinden anlattığı gibi şiirinde sevgilinin vasıflarına da sıklıkla yer vermiştir. Elbette, diğer Klâsik dönem şâirlerinde olduğu gibi onun mısralarında da sevgilinin fiziksel özelliklerinden hâl ve tavrına; âşığa olan davranışlarından rakip ve ağyarla olan münasebetine birçok mesele incelikle işlenmiştir. Bu başlıkta ise sevgilinin şiirle ilgili imkânlarla anlatıldığı beyitler aktarılacaktır.

Bir şâir, şiir yazmaya karar verdiğinde nasıl ki evvel matla’ beytini seçip ardından şiirini oluşturursa Selîmî de şiirinin başlangıcını sevgilinin hattı olarak seçmiştir. Şâir, bu seçimi olgunluk divanından yapmıştır.

İntihābīst zi-dīvān-ı kemāliyyet-i hüsn
Matla‘ -ı şî‘ r hat-ı yâr ki imlâ geşte²⁸

Güzelliğin olgunluk divanından seçilmiş olan sevgilinin hattı, şiirin matla’ına imla olmuştur.

Sevgilinin kaşığı, sayfanın başına meşk olarak yazılmadıkça o sayfalar üzerinde hiçbir şey yazılamaz. Bunca risalelerin yazılabilme sebebi o kaşır. Yani bu durum olmaksızın yazılanların bir kıymeti yoktur. Üstelik sayfaya sevgilinin kaşığıyla başlandığı için o sayfalar artık güzellik sayfası olarak nitelendirilir.

Ebrū-yi tū tā ser-hat-ı ta‘ līm negerdīd
Ber-safha-i hūbī neşūd inşā be-risā’ il²⁹

²⁷ G 257/1 s.106. Vezin aksamaktadır.

²⁸ G 279/6 s.114.

²⁹ G 199/2 s. 84.

Sayfa başında öncelikle senin kaşınla talim yapılmazsa o sayfalar üzerine risaleler yazılamaz.

Her ne kadar âşık; şâir olup yüzlerce söz söylese de sevgilinin tek sözü karşısında onun yazmış olduklarının hiçbir değeri kalmaz. Çünkü fikir kâğıdı üzerine yüz tane can da yazılsa sevgilinin dudağı, tek bir sözüyle hepsini kusurlu çıkarır. O dudağı anlatmak amacı olmaksızın yazılan her şey kabahatlidir.

Sad cân be-levh-i fikr sühan ger rakam küned
Ân leb be-yek sühan heme-râ muttehem küned³⁰

Söz, fikir kağıdı üzerine yüz cânla yazsa da o dudak bir sözüyle hepsini suçlu çıkarır.

Bazı beyitlerinde şiirleriyle ilgili olarak sevgiliye seslenen şâir, kâh sevgiliye nasihatte bulunur kâh ondan şikâyet eder. Bazen de anlaşılmadığını düşünerek sitemlerde bulunur. Ney nasıl neyzenin nefesini dinlerse sevgili de şâirin sözlerini dinlemelidir. Başkalarının sözlerine meyletmemelidir.

Çün ney zi-men ey şüh nigh dâr nefes-râ
Bi'şnev sühan-ı men meşinev güfte-i kes-râ³¹

Ey güzel, neyin nefesi muhafaza ettiği gibi sen de benim nefesimi muhafaza et. Benim sözlerimi dinle, başkalarının sözlerini dinleme.

Fakat o cefa çektiren sevgili, Selîm yüzlerce efsane anlatasa da onu dinlemez çünkü onda bir kıl ucu kadar merhamet yoktur. Müstağni olduğundan söze kulak asmaz.

Ey Selîmî ger tü sad efsâne mih'ânî ezîn
Yek ser-i mü nîst rahmân türk-i kâfir-kîş-râ³²

Ey Selîm! Sen yüz efsane de okusan o sevgilinin sana bir kıl ucu kadar merhameti yoktur.

³⁰ G 118/1 s.52.

³¹ G 13/1 s.13.

³² G 19/5 s.15.

Onun sözleri, sevgilinin lal dudaklarının vasıflarını anlattığı için kıymetlidir fakat sevgili yine de bu kıymetli incilerden kulağına küpe yapmak istemez. Şâirin Aden incisine benzettiği sözlerine, kulak asmaz.

Bâşed sıfat-ı la' l-i tü ebyât-ı Selîmî
Yek-bâr bikün güş be-dürr-i ' Aden-i men³³

Selîmî'nin beyitleri senin dudaklarının sıfatıyla anlam bulur. Benim Aden incileri gibi kıymetli sözlerimi bir kere (olsun) kulağına küpe yap.

Sevgili, Selîm'i bir türlü anlamaz. Kalemin ayağının kağıttan kesilme sebebini şâirin lisan kılıcının alevi zanneder. Hâlbuki bunun sebebi dil kılıcı değil dil (gönül) yarasıdır. Yani aşığın ahlarıdır.

Güyî ki hest şu' le-i tiğ-i zebân-ı men
Âhem ki pâ-yı levh u kalem-râ kalem küned³⁴

Sanki dil kılıcımın alevi var ve ahım kalem ve kağıdın ayağım kurutmaktadır.

Şâirlik Vasıfları

Selîmî, şâir tabiatını güzel ve tatlı sözler söylemesi bakımından bülbül ve tûtî (papağan) kuşlarına benzetmiştir. Bunu yaparken “şâirin yaratılış hâlini ifade etmek için en çok kullanılan”³⁵ kelimelerden biri olan “tab” sözcüğünü kullanır. Aslında bu sözcük sözlüklerde; kişinin genel yaratılış özelliği, mizâc, karakter gibi manaları ifade ederken genellikle tezkireciler tarafından sanata yatkın, sanatsal zevk ve kabiliyet sahibi, sanat cevherine doğuştan haiz mizacı anlatmak için kullanır.³⁶ Selîmî'nin de şiir ve şâirlikle ilgili mısralarında tab' sözcüğünü tercih etmesi kelimeyi lügat manasından ziyade tezkirecilerin kullandığı gibi sanata yatkın mizac manasında kullandığını gösterir.

³³ G 258/6 s.107.

³⁴ G 118/4 s. 52.

³⁵ Harun Tolasa, *Sehî, Lâtîfi ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Ankara 2002, 191.

³⁶ Harun Tolasa, *a.g.e.*, s. 191.

Temiz kağıdın üzerine katibin kalem ile yazılanlar, Selîm'in ezelden beri var olan şâir tabiatının hususiyetleri üzerinedir.

Ber-levh-i pâktab^c-ı Selîmest ez-ezel
Harfî ki nakş best be-kilk-i debîr-i mâ³⁷

Katibimizin kalemiyle yazılan yazı ezelden beri Selîm'in tabiatının (Selîm tabiatın) temiz levhası üzerindedir.

Daha âlemde kâğıt ve kalemin ismi cismi yokken Selîm'in gönül kâğıdına gam yazısı kısmet olmuştur. Âşıklık ve şâirlik ezeldendir.

Bûd ber-levh-i dil-i mâ rakam-ı gam rûzî
Ger nebûd nâm u nişân hiç zi-levh u kalemeş³⁸

Henüz kalem ve kağıdın adı sanı yokken gönlimüzyün kağıdına gam yazısı kısmet olmuştu.

Onun şâirliğinin papağanı, kalem kamışı ile daima o dudağı tasvir eder ve böylelikle Selîm'e saf şeker sunmuş olur. Sevgilinin dudağının şeker gibi olması şâire hem şeker gibi sözler söyletir hem de şâirin şâirlik tabiatını papağana benzetmesine sebep olur; çünkü tûtî, şekerle beslenen ve konuşabilen (söz söyleyebilen) bir kuştur.³⁹

Ez-ney-i kilik ey Selîmî dem-be-dem tûtî-i tab^c
Mîdehed der-vasf-ı ân leb sükker-i nâbî me-râ⁴⁰

Ey Selîmî, tabiatının papağanı daima kalem kamışıyla o dudağın vasfını söyledikçe bana saf şeker sunar.

Şâirliğinin papağanın cennet bahçelerinde daraldığını söyleyen şâir, sonrasında tabiatının gereğini yapmaya yönelerek gam cehennemine düşmüş yani âşık olmuştur. Şâirliği, cennet bahçesinde sıkılır ama aşkın cehenneminde rahata kavuşur. Bu durum, şâirin şiiirlerinin muhtevası hakkında okura fikir verir. Nihayetinde gam cehenneminde rahata eren bir tabiat,

³⁷ G 30/6 s. 20.

³⁸ G 172/4 s. 73.

³⁹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2004, 461.

⁴⁰ G 21/9 s. 16.

elbette huzurlu ve sakin bir aşktan değil; yıpratıcı ve yakıcı bir aşktan bahsedecektir.

Tūti-i tab^c em ki ez-bāğ-ı cinān būdī be-teng
 Ā'kībet der-dūzah-ı gam dīd cāy-ı h'īş-rā⁴¹

Tabiatımın papağanı cennet bağlarından sıkılmıştı. Sonunda kendi yerini gam cehenneminde gördü.

Kendi kendine seslenen şâir, daha önce de yaptığı gibi kendisini yeniden vefa cennetlerinin papağanı ve bülbülüne teşbih ederek âlemde âşıklığın kendi şiirleriyle birlikte revaç bulduğunu söyler.

Dāred Selīmi ez-sūhanet ^c āşıkī revāc
 Ey tūti-i cinān-ı vefā ^c andelīb hem⁴²

Ey vefa cennetlerinin papağını ve bülbülü olan Selimî, âşıklık senin sözlerin sayesinde değerli sayılmıştır.

Bülbül gibi sürekli söylenen şâir, susmak nedir bilmez. Mütemadiyen derdini paylaşıyor. Bu gülbahçesinde sükuta yer yoktur.

Bülbül-i gūyā gibi söyle Selīmī dem-be-dem
^c Andelībin bu fenā gülzār[1] hāmūş itmedin⁴³

Sûfî her ne kadar manadan dem vursa da asıl hedef olan aşkın manasından da onu anlatmaktan da bihaberdir. Bunun için hem âşık olması hem de o aşkı anlatabilecek kabiliyete sahip olması gerekir. Selimî'ye göre sûfide, aşkın manasını beyan edebilecek kapasite yoktur. Şâirin dolaylı olarak herkesin şâir olamayacağını söylediği bir beyitte derdini me'âni ve mantık ilimleriyle tevriyeli olarak anlatması da ayrıca dikkate şayandır.

Gerçi sūfī her gehī lāf ez-me'ānī mīzened
 Līk ne'bvēd der-beyān-ı mantık-ı aşkeş nutuk⁴⁴

⁴¹ G 18/4 s. 15.

⁴² G 230/5 s. 96.

⁴³ Mertol Tulum Kitabı, a.g.m., 515.

⁴⁴ G 192/4 s. 72.

Sûfi her zaman manadan dem vurur ama onun aşkının mantığı beyanında söz söyleyemez.

Her ne kadar dışarıdan Selîm Şah olarak görülse de o; özünde bütün sermayesi sevgilinin vasıflarını söylemek olan kırık dökük bir dervîştir.

Şikeste-beste dervîşem adum sorsan Selîm Şâh'am
Habîbüñ vasfını dimek benüm bu resme kârumdur.⁴⁵

S o n u ç

Sultan Selîm'in şiir anlayışının aktarılmaya gayret gösterildiği bu çalışmaya başlamadan önce konu hakkında daha fazla veri elde edileceği umulmuş fakat netice bu yönde olmamıştır. Çalışma için 304'ü Farsça 48'i Türkçe olmak üzere toplam 352 manzume taranmış neticede meseleyle alakalı 25 beyit tespit edilmiştir. Bu sayı, başlangıçta ön görülen miktardan hayli az olmakla birlikte; söyledikleri bakımından nitel düzlemde tatmin edicidir.

Çalışmanın sonunda şâirin söze dair görüşleri üzerine şu sonuçlara ulaşılmıştır: *Selîmî*; *ol dedi, oldu* ayetine gönderme yaparak sözü varlığın ortaya çıkmasında önemli bir yerde konumlandırır. Söz kişinin var oluşunun ardından geriye kalacak olandır; hâliyle üzerine çok çalışılıp düşünülmesi gerekir ayrıca sözün fikir temelli olup aşkla beslenmesi de elzemdır. Söz, söyleyeninden dünyaya kalan kıymetli bir hatıra olacağı düşüncesiyle söylenmelidir. Tesiri bakımından sihirle, kıymeti bakımından inciyle eşdeğer olması gerekir.

Selîmî'nin kendi sözlerinin niteliğinden bahsederken söyledikleri aynı zamanda genel mahiyetiyle sözün nasıl olması/olmaması gerektiği üzerinden de okunabilir. Ona göre söz, aşkın sıcaklığından zuhur eder. Bu sebeple dinleyenlerin de gönlünü yakması gerekir. Yakıcılık ve içtenlikleriyle duyanları feryâd ettirecek mahiyete sahip olmayan sözler yeni ve ince manalar da içerse de değerli addedilemez. Buradan hareketle Selîmî'nin konudan ziyade konunun işleniş biçimine önem verdiği sonucuna ulaşılabılır; bununla birlikte

⁴⁵ Mertol Tulum Kitabı, a.g.m., 504.

ana konunun sevgili olduğu unutulmamalıdır. Şâirin sözünün sevgiliyle başlaması, bir tercih değil gerekliliktir. Sözün sevgiliden bir parçayla başlaması ve her ne anlatırsa anlatsın en nihayetinde sevgiliye bağlanması Selimî'nin belîğ söz kıstası olarak karşımıza çıkar; çünkü şâir ne kadar söz söylese söylesin sevgilinin tek sözü onun bütün söylediklerini ortadan kaldıracak kuvvettedir.

Şâirliğin ezelden kendisine bahşedildiğini söyleyen Selimî; şiirlerini olduğu gibi şâir tabiatını da sevgiliyle anlamlandırır.

Selimî'nin herhangi bir mısradaki gerçek yahut hayali bir şâirle kendisini mukayese etmediği yahut söz ülkesinin padişahı olmak, söz ordularına nizam vermek gibi diğer Klâsik dönem şâirlerinin şâirliklerinden bahsederken kullandıkları iddialı ifadeleri kullanmadığı görülür. Sözle ilişkisi üzerinden kendisini tanımlarken kendini doğrudan doğruya şâir olarak değil de sevgilinin vasıflarını aktarmaktan başka işi olmayan bir derviş olarak tanımlaması da bunun bir örneğidir. Yalnızca tek bir beyitte âlemde âşıklığın kendi sözleri sebebiyle kıymet bulduğunu söylediği görülmüştür. Yavuz Sultan Selim'in kaynaklarda bahsedilen keskin mizacının aksine şâirlik davasındaki gösterişsiz tavrı göze çarpar ancak; bu durumun yalnızca "şâirlik" üzerine olduğu unutulmamalıdır. Söz konusu sultanlık yahut askerlik olduğunda şiirlerden gür bir ses yükselir.

Nicel olarak az bir yekûnu olan bu beyitlerde düşüncelerini tekrara düşmeden anlatan şâir Selimî, az zamanda büyük başarılarla imza atan ve icraatlarıyla bilinen tarihi kişiliğine paralel olarak az sözle çok şey anlatmış mesele hakkındaki görüşlerini bizzat icraatları (şiirleri) yoluyla aktarmıştır.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Seda, *Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selim Divânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme (S. 180-366)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.
- CANIM, Rıdvan, *Latîfi Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000.
- EMECEN, Feridun, "Mericidâbık Muharebesi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, XXIX, 174-176.
- HÜSEYİN HÜSNÜ, *Divan-ı Yavuz Sultan Selim*, Kitapçı Arakel, İstanbul 1306.
- İPEKTEN, Haluk, *Divan Edebiyatında Edebi Muhterler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.
- KARTAL, Ahmet - Mehmet Mahur Tulum (haz.), *Mertol Tulum Kitabı*, Sivrihisar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2017.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2004.
- HORN, Paul (haz.), *Sultan Selim, Divân-ı Belâgat-unvân-ı Sultân Selim Hân-ı Evvel*, Matba'a-i Devleti, Berlin 1904.
- SUBAŞI, Hüsrev, *Yavuz Sultan Selim'in Türkçe Şiirleri ve Bunlara Yapılan Nazireler*, Marmara Üniversitesi Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi, İstanbul 1982.
- TARLAN, Ali Nihad, *Yavuz Sultan Selim Divanı*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946.
- TERZİ, Beyza, *Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selim Divânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme (S. I-180)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.
- TOLASA, Harun, *Sehî, Lâtîfi ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Ankara 2002.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1975, II.
- YILDIRIM, Recep (haz.), *Yavuz Sultan Selim Divanı -Divân-ı Selimî-*, Kayseri Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2016.

“SELİM I’S UNDERSTANDING OF POETRY”

Abstract

While writing their poems, classical Turkish literature poets take advantage of many sources like religion, mysticism, mythology, social life, positive and İslamic sciences etc. Poets, taking stem from these sources, interpret the notion of existence to the extent permitted by their nature and tradition. This interpretation may not be aimed only to “outer” existence, it may also point to their inner nature, their poetry, poetry in general or eloquent words and expression. Some poets may express these by putting them in their Divans’ preambles or miscellaneous writings they wrote; while others -like Selimî- had only chance to express their views in this matter by putting them in their poems. In this study, Selim I’s views on poetry (word) and poet have been tried to be conveyed based on his Divan and his Turkish poems which are thought to belong to him.

Keywords

Selim I, Poetry, Poet, Word, Poetry Mentality.